

DUNGENSE HISTORIËN

Onafhankelijk Tijdschrift voor de Geschiedenis van Den Dungen

14^e jaargang, juli 2020
Dit is nummer 44.

De omslagfoto toont de linden, maar wel op de Eikendonk, in 1966.

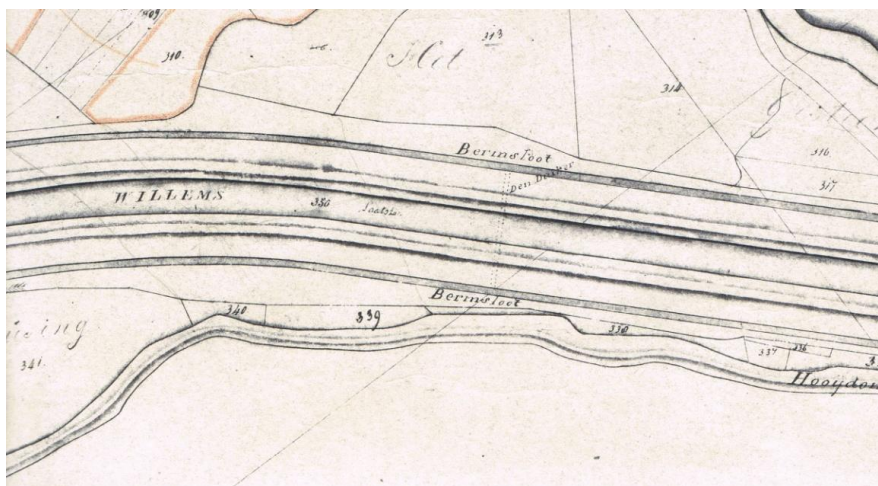

Fig. 2. In deze uitsnede is de dijk te volgen vanaf A341 (links) tot aan A335 (geheel rechts).

Fig. 3. De Zuid-Willemsvaart kruist hier de Aa. De dijk is te volgen van A335 (links) tot aan A324 (rechts).

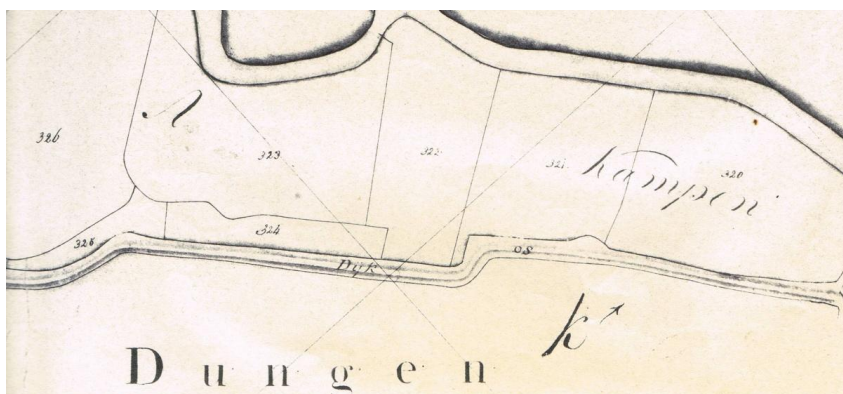

Fig. 4. De A-kampen (in 1832) zijn identiek aan de lange beemd (15^e eeuw). De dijk loopt langs A325 (links) tot aan de nieuwe hoog vonder (geheel rechts de toegang daartoe). De Hoodonkse dijk was de noordelijke grens van sectie B.

Een historische dijkwandeling van west naar oost

Wandelend over de dijk beginnen we op de Poeldonk waar het huis van Lijntken stond, het beginpunt van de nieuwe dijk in het octrooi van 1610. Dit huis is er niet meer.⁶

Hier verloopt het eerste stuk dijk met rechts de *kartuizer akker* en links de *kartuizer kampen*, beide niet meer te herkennen. De wielen zijn gedempt. Uit het octrooi kunnen we opmaken dat de dijk over de noordrand van de kartuizer-akker loopt.

Dit was waarschijnlijk een zwak stuk in de dijk waardoor er in de 17^e en 18^e eeuw enkele wielen liepen.⁷

Elke bocht in de dijk heeft zijn reden. De bocht in de dijk na de *kartuizer akker* (fig. 5) valt samen met de scheiding tussen A166 en A341+342, ofwel tussen het bezit van de kartuizers en van Hooi-donksedijk 10. De resterende kamp A341+342 (na het graven van de kanaal) is volgestort met huisvuil.

Fig. 5. De foto's in dit artikel zijn van februari 2020.

Na A341+342 loopt de dijk over *gijben akker*; hier hoort hij blijkens de akte van deling bij dit akkerland.³ In de oosthoek van het perceel ontstond de wiel (B607) waarin vroeger zwanebloem (*Butomus umbellatus*) groeide.

Fig. 6. De zwanebloemwiel (voorgrond) en het Vossegat.

Tussen de kamp A313 en de akker B608-615 werd de dijk aangelegd over die akker; buitendijks is A339 er een overblijfsel van. Aan de oostkant is bij een doorbraak *het vossegat* ontstaan.

Tussen A338 en B637 werd de dijk over het zuidelijke perceel gelegd zoals in de akte² van 1688 met zoveel woorden wordt verteld.

Het lijkt erop dat het volgende stuk dijk op de scheiding tussen A335 en B638-643 werd gelegd; immers beide percelen waren akkerland. Hier komt de dijk aan bij de kerkweg die van den IJvelaar naar de Hooi-donkse straat liep. Hij maakt een scherpe bocht naar rechts en volgt een stuk het verloop van de kerkweg (fig. 7).

Fig. 7.

In dit deel van de Hooidonksedijk kwamen 2 wielen voor: een kleine B640 (rotwielkje) bij A334 en B639, en een grotere B649 (Breugeltjes wiel) bij *die meer*.

In het volgende stuk dijk lieten de aanleggers steeds laagliggende delen van de akkers buitendijks liggen. Dit blijkt uit de volgorde van eigenaren van A324, 325 en 327-330. A324 is al langer, sinds 1402, een *hoijbeemdeken* van $\frac{1}{2}$ hont bij *die langhe beempt*.

Rondom A326 (aan de linkerkant) verloopt de dijk weer in een bocht (fig. 8).

Fig. 8.

Het volgende slingertje in de dijk (fig. 9) ligt op de grens van B658 en B663, resp. het aangelag van Hooidonksestraat 11 en van nr. 13.⁸

Fig. 9.

Rondom B965 (links) verloopt de dijk weer in een bocht (fig. 10).

Fig. 10.

He is ons niet bekend waar precies de aansluitende Sporktse dijk begint, noch wanneer die is aangelegd.

Tafel 2

Overzicht perceelresten aan de noordkant van de dijk:

A325	buitendijkse stukje van B655
A327	buitendijkse stukje van B653
A328	buitendijkse stukje van B650-2
A329	buitendijkse stukje van B644-9
A330	buitendijkse stukje van B641-3
A335	deel van 6 lop akker- en broekland
A336	idem
A337	idem
A338	het kerkenkampke 4 m, 2 m in 1704, hier de sifon onder ZWV in de oude Aa
A339	buitendijks stukje van B608-15
A340	buitendijks stukje van B605a-7
A343	zuidelijk overgebleven deel van A166; deel hoeve Wellen Rover
A345	deel hoeve Wellen Rover, later de Kartuizers

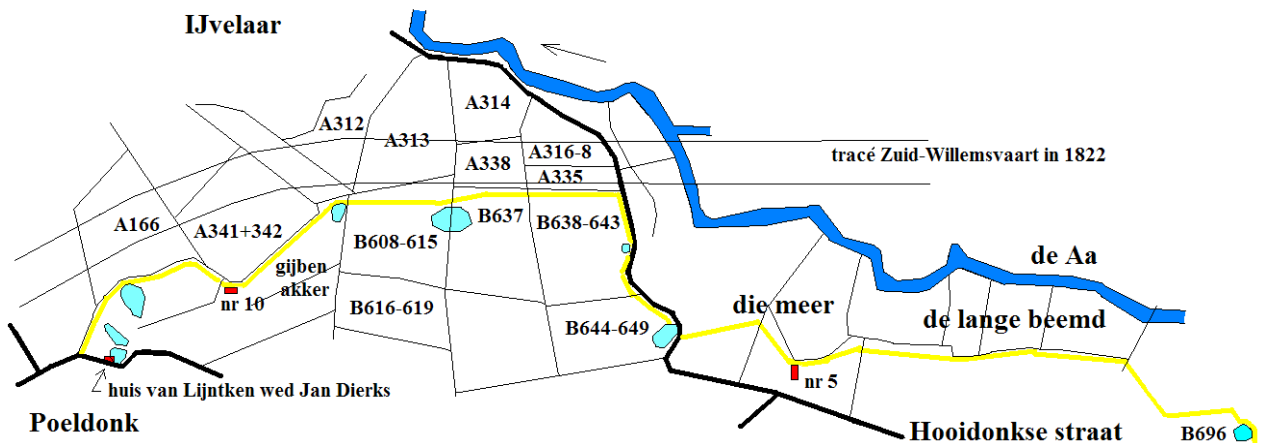

Fig. 11. Rekonstruktie van de situatie langs de Aa in 1610. De Hooidonkse dijk is met geel aangegeven.

De wielen liepen vanzelfsprekend na die tijd, maar zijn toch getekend: drie op de Poeldonk, de zwanebloemwiel, het Vossegat, het rotwielkje, Breugels wielkje en Toon-van-den-Steenswiel. De weg van IJvelaar naar Hooidonk liep in de 17^e en 18^e eeuw over de dijk bij B638-643 en B644-649 en kwam bij nr 5 op de Dorensteeg = Hooidonkse straat.

Tafel 3

Eigenaren in 1610 over wier grond de dijk werd gemaakt.

B599-602	<i>kartuizer akker</i>	kartuizers in Vught
B604-607	<i>gijben akker</i>	Huibert Lucassen van der Merendonk
B608-615		Jan Delis Wijgergangs
B637		Peter Zeberts van der Westelaken
B638-643		Jan Michiel Rutten van Griensven
B644-649		Pauwels Wouters de Cock
B650-652		Jan Aarts van der Donk
B653-654	Hooïd.str.5	Mathijs Adriaans Spierings
B655		Henrik Lamberts Vuchts
B656		Zebert Henriks van der Westelaken
B658(west)		Marieke Jan Seberts van der Westelaken
B658+659	Hooïd.str.11	kinderen Lodewijk van der Linden
B660-665	Hooïd.str.13	Mathijs Adriaans Spierings
B666-668		Peter Zeberts van der Westelaken
B693		Peter Zeberts van der Westelaken
B694-696		Jan Michiel Rutten van Griensven

Gezien langs de dijk op A341

Fig. 12. .Zou het octrooi van 1610 zijn gegeven voor een ringdijk?

De oude dijk

Everart Jan Boijens van den Water was in 1428, - en zijn weduwe in 1452 -, eigenaar van een huis op de Poeldonk met aangelag dat als belendingen had (zie fig. 13):

Roelof Roelen Arnt Genen (C236),
Gijb Everits, later Gerit die Groot (C238),
de gemeijne dijk,
de straat.

Dit huis stond op de Poeldonk bij nr 22 en nr 23. Het is verleidelijk in de vermelding dijk een aanwijzing te zien dat de oude dijk, van de Keer tot aan de Poeldonk en van daaruit over de schilt naar de kerk9, al in 1428 bestond. Maar het is onduidelijk of de dijk in de belending nu ten oosten of ten noorden van dit huis was te vinden en dus of het een aanwijzing kan zijn voor het bestaan van de dijk die nu Poeldonkse dijk heet. In de 11 andere akten betreffende dit huis tot aan 1610 werd als belending wel vaker de straat genoemd, maar geen enkele andere keer de dijk.

Overigens is de term dijk dubbelzinnig; behalve *wal*, *waterkering* kan het ook een *verhoogde of versterkte weg* betekenen. De weg op de Poeldonk, juist over de Dungense brug, werd door archeologen zelfs aangezien voor een onderdeel van de belegeringswerken anno 1629 rond de stad Den Bosch¹⁰ vanwege het houtwerk in de ondergrond.

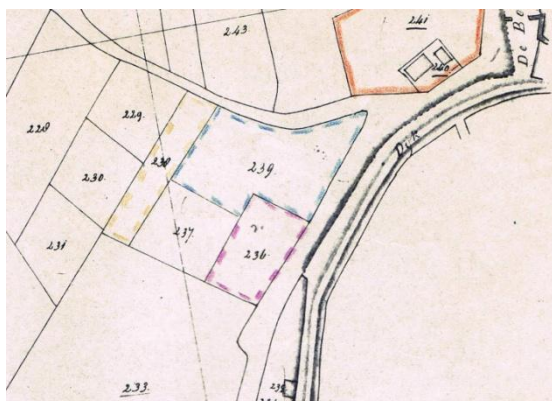

Fig. 13. Uitsnede kadastr minuut van 1832, sectie C. Het huis C240 (rechts boven) is Poeldonksedijk 23. Let op dat de straat destijds niet over de dijk liep, maar dat de dijk ten oosten van de weg werd gemaakt op gronden van sectie B.

In andere 15^e-eeuwse akten hoeft men echter geen twijfel te hebben over het bestaan van de dijk: het perceel B12 grenst aan *die reijndonsche dijk*¹¹. Die *s* in *reijndonsche* is uitzonderlijk.

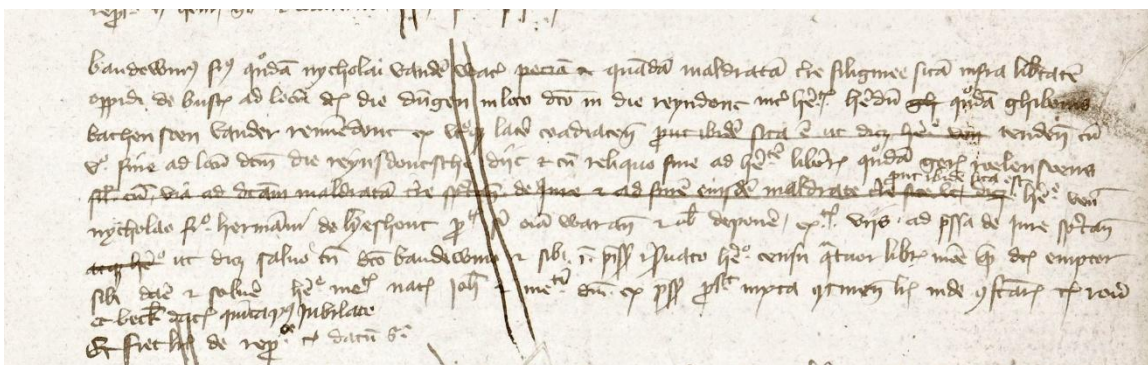

Fig. 14. R1183, fo 311, 1404. De dijk in regel 4.

De lokatie van de dijk is met behulp van de beschrijving van enkele percelen te volgen tussen B13 en B36.¹²

De schilt is een voormalige kamp weiland van 3 morgen, omvattend B30 t/m 43, die in de loop van de 16^e en 17^e eeuw opgesplitst werd in stukken hooiland en akkerland. In een delingsakte van 1593 wordt melding gemaakt van de dijk bij enkele percelen van *de schilt*¹³. Het verpondingsboek noemt een houtwalleke bij enkele stukken¹⁴. B35 is een stukje van de reijndonkse dijk. Van B34 zou vermoed kunnen worden dat er de dijk heeft gelegen (Fig. 15).

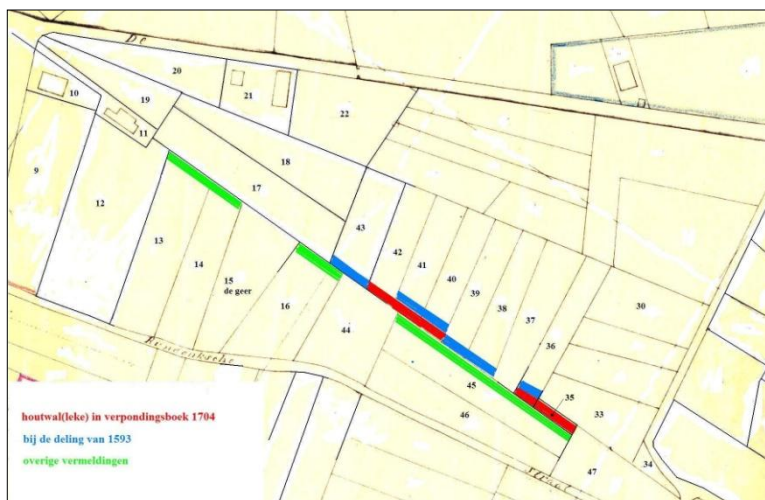

Fig. 15
Boven in de figuur verloopt de straat van Poeldonk en Hooidonk, onderaan de Reijndonkse straat. Geheel rechtsonder begint de Litsestraat. Aan het einde van een stel percelen was de dijk te vinden; de vermeldingen zijn in 3 groepen (3 kleuren) verdeeld.

In een verkoping van B45+46 was het recht van overweg over *den hodoncschen dijk* begrepen¹⁵. In latere aktes betreffende hetzelfde onroerend goed blijkt het over *den reijndoncschen dijk* te gaan¹⁶ - terecht.

Na de schiltse dijk zijn we het spoor van de oude reijndonkse dijk bijster. Er was een dijk bij de kerk¹⁷, maar wat het tussenstuk betreft, langs de Litsestraat, blijft het bij gissen.

Bij B156 was in 1537 de naamgeving opvallend: *reijndonkse dijk*. En dat is helemaal op de Keer.

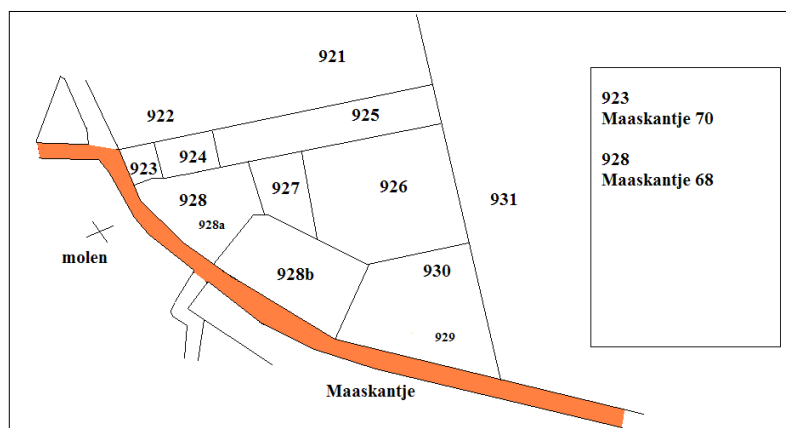
Ondanks dat het lijkt dat de eigendom van de dijk niet in handen van het dorp was gekomen maar partikulier was gebleven, werd van perceel B13 in de Reindonk gezegd dat het lag naast *de gemeijnen dijk*¹⁸. Ook bij B42 in 1600 was dat zo. Het nut was gemeenschappelijk, de eigendom niet. Dat de dijk werd gerekend tot de grond waarop hij lag, mag blijken uit het huisperceel van B110 *scheidende op den halven dijk*.¹⁹ De twee aan weerszijden van de dijk liggende percelen waren elk eigenaar van de helft van de dijk.

De dijk was aanvankelijk over een groot deel van de lengte tussen Keer en Poeldonk vrijliggend naast de straat; alleen bij Boschpad 60 lagen de straat en de dijk pal naast elkaar.

Samenvattend; de Reijndonkse dijk bestond al rond 1400. Hij bood in hoofdzaak bescherming aan het Kampse veld en aan de hoeve van de heer van Batenburg. Na de aanleg van de Hooidonkse dijk werd *de schiltse dijk* verlaten.

De linde van *De Linde* aan het Maaskantje

De naam van het huis *aan de Linde* is in de akten aan te treffen tussen 1613 en 1777. De eerste twee maal als plaatsaanduiding van B930, alle andere keren bij het huis B928 (zie figuur 16).

Figuur 16; Een deel van het Maaskantje met de perceelsindeling van 1832.

Het gaat hier over 1 huis in de 15^e eeuw op het perceel B923-930, 3 in de 17^e eeuw, en 4 vanaf 1680. Twee van die 4 dragen nog een huidig adres, de andere woningen zijn vervangen door een rij nieuwere.

Dat eerste ene huis lag tegenover de windmolen²⁰ of aan de hei²¹. Voor het hele rijtje werden als plaats genoemd: bij de windmolen²², aan den Dungense kant²³, omtrent de kerk²⁴, in Gestel op Den Dungen²⁵, in den triest²⁶, op de hogestraat²⁷, aan de molenwerf²⁸, aan de linde²⁹, en in het vrijdom op Den Dungen³⁰.

Er was hier steeds wel een brouwerij aanwezig, of zelfs twee; de plaats ervan wisselt. Tussen 1520 en 1663 bij B928, tussen 1719 en 1811 bij B928b, tussen 1745 en 1832 in B930., en in de 20^e eeuw in de brouwerij van *onzen brauwer* Van de Westelaken achter B923.

In de akten wordt gesproken van een brouwhuis of brouwschuur, met de roodkoperen brouwketel en verder gereedschap.

Het was bij B928 waar in 1640 een huis, een schuur, *een brauhuijs metten braugetauwe*, en esthuis werd beschreven, genoemd *aen de Lynde*³¹. De afgrenzing van het perceel van 6 lopensaten werd o.a. bepaald door de straat *aldaer opten lyndtboom, welke voorschreven Lynde totte voorschreven erfenisse wordt gereserveert*.

Aangezien de boom al in 1613 reden gaf voor de naam van de lokatie kan men zich voorstellen dat hij misschien wel rond 1500 of nog eerder geplant was.

Een onopgeloste vraag in de Spekstraat

Jan Henrik Otten, timmerman, was de man van Dimpna Wouter Jans de Cock, in ieder geval sinds 1599. Hij kocht een esthuis in de Spekstraat³². Na zijn overlijden bouwde zijn tweede vrouw, Barbara dochter van wijlen Rijkaart Pauwels, deze *este* uit tot een woonhuis³³, dat nog bestaat als Spekstraat 4-6.

Zij wordt nog als eigenaresse genoemd tot 1637. Daarna heeft Adriaan Huijbert Adriaans dat huis³⁴.

De vraag is nu hoe Adriaan eigenaar geworden is. Het zou een mogelijkheid zijn dat Adriaan getrouwd was met Barbara, als haar 3e man. De 2^e was Dirk Arnts geweest³⁵.

Het vreemde is dat Adriaan Huijbert Adriaan Jacobs inderdaad de man is van een Barbara, maar dan wel Barbara dochter van Joost Jacob Henrix³⁶.

Er is geen enkele konnctie bekend tussen Joost en Rijkaart.

¹ R 1605, fo 155, 25-2-1650.

² R 1908, fo 9, 31-8-1688.

³ R 1525, fo 152v, 4-2-1625.

⁴ R 1573, fo 224, 13-1-1651.

⁵ Het betreft A166, A320 e.v. (tot A345) en B599 e.v. (tot 668).

⁶ Zie daarvoor: Poeldonk in het kadaster, in *Dungense Historien* 3 (2009), blz 28.

⁷ Wielen op de Poeldonk, in *Dungense Historien* 2 (2008), blz 56.

⁸ Beide behoorden voor het begin van de 17e eeuw tot eenzelfde erfenis; pas bij de delingen van 1601 en 1612 kwam de afscheiding van nr 11 en nr 13 tot stand.

⁹ Zoals het octrooi van de Hooidonkse dijk vermeldt.

¹⁰ *Dungense Historien* 10 (2016), blz 32.

¹¹ R1183, fo 311, donderdag na jubilate 1404.

¹² Bij B13+14 in 1532 en 1423, bij B14 in 1623 als dijk van de kinderen Jan H Spierings, bij B16 in 1637 en 1502, bij B33 in 1617 en 1600, en bij B36 in 1595 metten dijk.

¹³ Bij de deling van R1851, fo 19, 29-3-1593 wordt bij B36, B38+39, B40+41 en bij B43 als belending opgegeven *metten dijck tegens t voors. stuck lants gelegen*.

¹⁴ Een houtwalleke behorend bij B33 (nl. B35), B36, B40, B41 en B42 wordt in het verpondingsboek bij deze percelen gerekend.

¹⁵ R 1224, fo 7, 24-10-1453.

¹⁶ O.a. in R 1322, fo 200v, 26-6-1535.

¹⁷ *Dungense Historien* 9 (feb 2015), blz 19.

¹⁸ R 1194, fo 47, 13-12-1423.

¹⁹ R 1607, fo 11v, 11-10-1651.

²⁰ Deze plaatsaanduiding komt voor in akten van B928 in 1440, 1443, 1480 en 1538.

²¹ Bij B928 in 1421.

²² Bij B928 in 1426, 1480, 1520, 1527 en 1529; bij B930 in 1431 en 1510.

²³ Bij B923 in 1691 en 1762; bij B928 in 1525, 1644, 1663, 1680, 1749, 1779 en 1811; bij B928b in 1664, 1671, 1694, 1703, 1719, 1736, 1747, 1756 en 1767; bij B930 in 1614, 1671, 1696, 1728, 1730, 1733, 1745, 1752, 1767, 1784 en 1791.

²⁴ Bij B923 in 1773 en 1779; bij B928 in 1693.

²⁵ Bij B928 in 1541, 1546 en 1604.

²⁶ Bij B928 in 1537 en 1811.

²⁷ Bij B930 in 1424, 1431 en 1434; in 1439 staat er zelfs langstraat (schrijffout?).

²⁸ Bij B930 in 1559, na de verplaatsing van de molen naar de Zandstraat.

²⁹ Bij B930 in 1613 en 1622.

³⁰ Bij B930 in 1445; het is een vergissing dit erf in Den Dungen in het vrijdom te situeren.

³¹ St. Michielsgestel R 47, fo 100v, 27-1-1640.

³² R 1425, fo 267v, 8-6-1605.

³³ R 1524, fo 259v, 13-4-1624.

³⁴ R 1550, fo 384, 24-2-1640; Adriaan verkoopt een cijns uit Spekstraat B709; zoon Huibert loste de cijns in 1646.

³⁵ trouwboek Den Dungen:

Dirk Arnt Dirks

x 5-9-1627/14-9-1627

Berber Rijckart Pauwels (GDD 1374),

getuigen bij het huwelijk zijn heer Jan van der Heijden, Jan Cornelis en Mr. Arien Ariens.

³⁶ R 1476, fo 387v, 9-7-1605, Poeldonksedijk 2.